

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA FOIZ RISKINI STRESS-TESTLASH ASOSIDA BAHOLASH

Xakkulov Akbar Uralovich

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21916596>

Annotatsiya. Tezisdagi O‘zbekiston tijorat banklarida foiz riskini stress-testlash asosida baholashning uslubiy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Tahlil O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, O‘zmilliybank va «Turonbank»ning 2020-2025 yillarga oid ma’lumotlari asosida amalga oshirilgan. Foizga sezgir aktivlar va majburiyatlar tafovuti aniqlanib, 200 va 400 bazis bandlik foiz shoklarining sof foizli daromadga ta’siri baholangan. Foiz riskini baholashda qayta narxlanish muddatlari, valyutalar, stavka turlari va mijozlar xulq-atvorini hisobga olish zarurligi asoslangan. Qayta narxlanish tafovuti tahlili, ichki limitlar, sof foizli daromad va kapitalning iqtisodiy qiymatini birgalikda baholash hamda stress-senariylarni kengaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, foiz riski, stress-test, foizga sezgir aktivlar, foiz tafovuti, sof foizli daromad, qayta narxlanish, kapitalning iqtisodiy qiymati.

Abstract. This thesis examines the methodological and practical aspects of assessing interest rate risk in Uzbekistan’s commercial banks through stress testing. The analysis is based on data from the Central Bank of the Republic of Uzbekistan, the National Bank of Uzbekistan, and Turonbank for 2020–2025. The gap between interest-sensitive assets and liabilities was determined, and the effects of 200- and 400-basis-point interest rate shocks on net interest income were assessed. The findings indicate that a 200-basis-point decline in interest rates could reduce the net interest income of the National Bank of Uzbekistan and Turonbank by 8.9% and 6.7%, respectively. The study substantiates the need to consider repricing maturities, currencies, interest rate types, and customer behaviour when assessing interest rate risk. Recommendations are proposed for repricing gap analysis, internal limits, the integrated assessment of net interest income and the economic value of equity, and the expansion of stress-testing scenarios.

Keywords: commercial banks, interest rate risk, stress testing, interest-sensitive assets, interest rate gap, net interest income, repricing, economic value of equity.

Аннотация. В тезисе исследованы методические и практические аспекты оценки процентного риска в коммерческих банках Узбекистана на основе стресс-тестирования. Анализ проведён по данным Центрального банка Республики Узбекистан, Национального банка Узбекистана и АКБ «Туронбанк» за 2020–2025 годы. Определён разрыв между активами и обязательствами, чувствительными к изменению процентных ставок, а также оценено влияние процентных шоков величиной 200 и 400 базисных пунктов на чистый процентный доход. Результаты показали, что снижение процентных ставок на 200 базисных пунктов может сократить чистый процентный доход Национального банка Узбекистана и АКБ «Туронбанк» соответственно на 8,9% и 6,7%. Обоснована необходимость учитывать сроки переоценки, валюты, виды процентных ставок и поведение клиентов. Разработаны предложения по анализу разрыва переоценки, установлению внутренних лимитов, совместной оценке чистого процентного дохода и экономической стоимости капитала, а также расширению сценариев стресс-тестирования.

Ключевые слова: коммерческие банки, процентный риск, стресс-тестирование, чувствительные к процентным ставкам активы, процентный разрыв, чистый процентный доход, переоценка процентных ставок, экономическая стоимость капитала.

Kirish. Banklar moliyaviy vositachilik jarayonida turli muddat, valyuta va foiz stavkalariga ega aktivlar hamda majburiyatlarni shakllantiradi. Ularning qayta narxlanish muddatlari o‘rtasidagi nomutanosiblik bozor foiz stavkalari o‘zgarganda bankning daromadi va kapitaliga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli foiz riskini o‘z vaqtida aniqlash, baholash va cheklash tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta’minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Bank portfelidagi foiz riski foiz stavkalaridagi o‘zgarishlar natijasida bankning sof foizli daromadi va kapitalining iqtisodiy qiymati kamayishi ehtimolini ifodalaydi. Mazkur risk foizga sezgir aktivlar va majburiyatlarning qayta narxlanish muddatlari farqi, daromadlilik egri chizig‘i shaklining o‘zgarishi, turli moliyaviy vositalar stavkalari o‘rtasidagi bazis tafovuti hamda mijozlarning depozitlarni muddatidan oldin qaytarib olishi yoki kreditlarni oldindan so‘ndirishi natijasida yuzaga keladi [1].

Foiz stavkalarining o'zgarishi banklarga bir xil ta'sir ko'rsatmaydi. Agar muayyan muddat oralig'ida foizga sezgir aktivlar miqdori foizga sezgir majburiyatlardan yuqori bo'lsa, stavkalarining oshishi bank sof foizli daromadini ko'paytirishi mumkin. Aksincha, foizga sezgir majburiyatlar ustun bo'lgan sharoitda resurslar qiymatining tez o'sishi sof foiz marjasini qisqartiradi. Shuning uchun foiz riskini faqat amaldagi daromad va xarajatlar dinamikasi asosida baholash bankning kelgusi foiz shoklariga sezgirligini to'liq ifodalamaydi.

O'zbekistonda inflyatsiya darajasi, Markaziy bank asosiy stavkasi, kreditlar va depozitlar bo'yicha bozor stavkalarining o'zgarishi tijorat banklarida foiz riskini boshqarish ahamiyatini oshirmoqda. Ayniqsa, uzoq muddatli qat'iy stavkadagi kreditlarni qisqa muddatda qayta narxlanadigan depozitlar va boshqa jalb qilingan mablag'lar hisobiga moliyalashtirish bankning sof foizli daromadini foiz stavkalari oshishiga sezgir qiladi. Markaziy bank tomonidan banklar faoliyatining turli makroiqtisodiy va moliyaviy ssenariylar asosida muntazam stress-testdan o'tkazilishi ham risklarni istiqbolli baholash zaruratini ko'rsatadi [2].

Stress-test foiz stavkalaridagi mo'tadil va keskin o'zgarishlarning bank moliyaviy natijalariga ehtimoliy ta'sirini oldindan baholash imkonini beradi. Basel qo'mitasining bank portfelidagi foiz riski bo'yicha yondashuvda foiz stavkalarining parallel oshishi va pasayishi, qisqa muddatli stavkalar shoki, shuningdek, daromadlilik egri chizig'ining tiklashishi va tekislanishi ssenariylaridan foydalanish nazarda tutilgan [3]. Bunday yondashuv foiz riskining ham daromad, ham iqtisodiy qiymatga ta'sirini baholashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi. W. English foiz stavkalari o'zgarishining bank sof foiz marjasiga ta'sirini 10 ta rivojlangan mamlakat bank tizimi ma'lumotlari asosida tadqiq etgan. Muallif foiz riskini daromad va iqtisodiy qiymat yondashuvlari bo'yicha baholab, aktivlar daromadlilik uzoq muddatli, majburiyatlar qiymati esa qisqa muddatli stavkalarga tezroq moslashishini asosl原因. Tadqiqot natijalari daromadlilik egri chizig'ining tiklashishi sof foiz marjasini oshirishi, foiz stavkalarining keskin ko'tarilishi esa majburiyatlar qiymatining tez o'sishi orqali uni qisqartirishi mumkinligini ko'rsatgan [4]. Biroq tadqiqotda alohida banklar kesimidagi qayta narxlanish tafovutlari va stress-ssenariylar to'liq hisobga olinmagan.

C. Borio, L. Gambacorta va B. Hofmann 14 ta rivojlangan mamlakatdagi 109 ta yirik bankning 1995-2012 yillarga oid ma'lumotlarini tahlil qilgan. Mualliflar qisqa muddatli foiz stavkalari darajasi va daromadlilik egri chizig'i qiyaligi bilan bank aktivlari rentabelligi o'rtasida ijobiy, ammo nochiziqli bog'liqlik mavjudligini aniqlagan. Past foiz stavkalari va tekis daromadlilik egri chizig'i uzoq vaqt saqlanganda banklarning sof foizli daromadi hamda rentabelligi pasayishi asoslangan [5]. Mazkur yondashuv makroiqtisodiy foiz muhitining bank daromadlilikiga ta'sirini ochib bersa-da, foizga sezgir aktivlar va majburiyatlar tafovutini bevosita baholamaydi.

A. Abdymomunov, J. Gerlach va Y. Sakurai foiz stavkalari o'zgarishining bank daromadi va kapitaliga ta'sirini birgalikda tadqiq etgan. Natijalarga ko'ra, foiz stavkalarining 100 bazis bandga oshishi bank sof foiz marjasini ko'paytirishi, ayni vaqtda kapitalning iqtisodiy qiymatini kamaytirishi mumkin. Mualliflar 2010-2021 yillardagi ma'lumotlar asosida 100 bazis bandlik parallel o'sish AQSh bank tizimi kapitalining iqtisodiy qiymatini 8-18 foizga pasaytirishini aniqlagan. Shuningdek, kichik banklarning foiz shoklariga sezgirligi yirik banklarga nisbatan yuqori ekani ko'rsatilgan [6]. Ushbu natijalar foiz riskini sof foizli daromad va kapitalning iqtisodiy qiymati bo'yicha kompleks baholash zarurligini tasdiqlaydi.

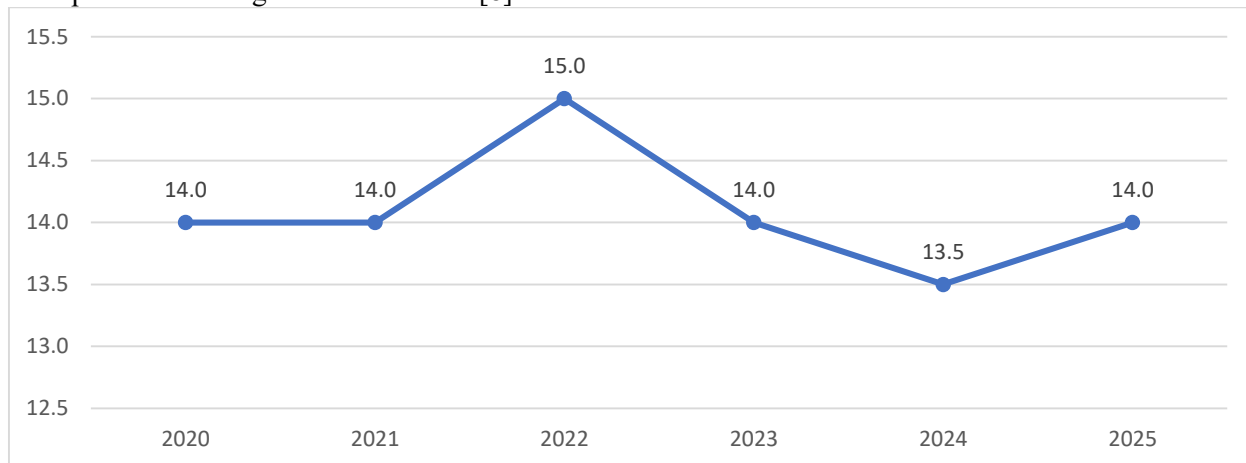
S.S. Maksudova tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashda tarixiy, gipotetik, bir omilli, ko'p omilli, kompleks va teskari stress-testlardan foydalanish imkoniyatlarini o'rgangan. Muallif stress-ssenariylar bankning risk xususiyatlariga muvofiq shakllantirilishi va kamida yilda bir marta qayta ko'rib chiqilishi lozimligini ta'kidlagan. AT «Aloqabank» ma'lumotlari asosida kredit va likvidlilik risklari stress-testdan o'tkazilgan [7]. Mazkur tadqiqot O'zbekiston banklari sharoitida stress-testdan foydalanish imkoniyatlarini ochib bergan, biroq foiz riski va sof foizli daromad sezgirligi alohida tadqiq etilmagan.

Basel qo'mitasining bank portfelidagi foiz riski bo'yicha standartida foiz riskini sof foizli daromad va kapitalning iqtisodiy qiymati asosida birgalikda baholash belgilangan. Standart banklardan foiz stavkalarining parallel oshishi va pasayishi, qisqa muddatli stavkalar shoki, daromadlilik egri chizig'ining tiklashishi va tekislanishi ssenariylarini qo'llashni talab qiladi [1;3]. Shuningdek, stress-testlarda qayta narxlanish muddatlari, valyutalar, talab qilib olinguncha depozitlarning xulq-atvor xususiyatlari va kreditlarni oldindan so'ndirish ehtimoli hisobga olinishi lozim.

Adabiyotlar tahlili xorijiy tadqiqotlarda foiz riskini sof foizli daromad va kapitalning iqtisodiy qiymati orqali baholash usullari keng qo'llanilishini ko'rsatdi. O'zbekiston banklari bo'yicha tadqiqotlarda esa stress-testlar asosan kredit va likvidlilik risklariga nisbatan qo'llangan. Foizga sezgir aktivlar va

majburiyatlar tafovuti hamda foiz shoklarining sof foizli daromadga ta'sirini banklar kesimida baholash yetarlicha tadqiq etilmagan. Mazkur tadqiqot ushbu uslubiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar. O'zbekistonda foiz riskining shakllanishi Markaziy bank asosiy stavkasi, banklararo pul bozori stavkalari hamda kredit va depozitlar qiymatidagi o'zgarishlar bilan bog'liq. Asosiy stavkaning o'zgarishi dastlab banklararo qisqa muddatli stavkalarga, keyin esa tijorat banklarining kredit va depozit stavkalariga ta'sir ko'rsatadi [8].

1-rasm. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki asosiy stavkasining dinamikasi, foizda.

Tahlil davrida asosiy stavka 13,5-15,0 foiz oralig'ida shakllangan. Biroq yillar ichidagi o'zgarishlar bundan yuqori bo'lgan. Xususan, 2022 yil mart oyida asosiy stavka 14 foizdan 17 foizga oshirilgan, iyul oyida esa 15 foizga pasaytirilgan. 2024 yil iyul oyida stavka 14 foizdan 13,5 foizga tushirilgan. 2025 yil mart oyida esa u 0,5 foiz bandga oshirilib, 14 foiz darajasida belgilangan [8]. Mazkur o'zgarishlar banklar foiz stavkalarining ham oshish, ham pasayish ssenariylariga tayyor bo'lishi zarurligini ko'rsatadi.

Foizga sezgir aktivlar tarkibiga boshqa banklardagi mablag'lar, foiz daromadi keltiruvchi qimmatli qog'ozlar, investitsiyalar hamda sof kredit va lizing operatsiyalari kiritildi. Foizga sezgir majburiyatlar muddatli depozitlar, Markaziy bank va boshqa banklardan jalb qilingan mablag'lar, kredit majburiyatlari, chiqarilgan qimmatli qog'ozlar hamda subordinatsiyalangan qarzlardan shakllantirildi. Talab qilib olinguncha depozitlar bo'yicha foizli xarajatlar O'zmilliybankda juda past, «Turonbank»da esa nolga teng bo'lgani uchun ular hisob-kitobda foizga sezgir majburiyatlarga kiritilmadi [9; 10].

Qayta narxlanish tafovuti quyidagi formula asosida aniqlandi:

$$GAP = RSA - RSL$$

Bu yerda:

RSA – foizga sezgir aktivlar;

RSL – foizga sezgir majburiyatlar.

Foiz stavkasi shokining sof foizli daromadga ta'siri quyidagicha hisoblandi:

$$\Delta NII = GAP \times \Delta r$$

Sof foizli daromadning nisbiy sezgirliqi quyidagi formula orqali aniqlandi:

$$S_{NII} = \frac{|\Delta NII|}{NII_0} \times 100$$

Bu yerda:

ΔNII – foiz stavkasi shoki natijasida sof foizli daromadning o'zgarishi;

GAP – foizga sezgir aktivlar va foizga sezgir majburiyatlar o'rtasidagi tafovut;

Δr – foiz stavkasi shoki;

NII_0 – stressdan oldingi sof foizli daromad;

S_{NII} – sof foizli daromadning foiz stavkasi shokiga nisbiy sezgirlik darajasi.

1-jadval

Tanlangan banklarning foizga sezgir pozitsiyalari, 2025 yil

Ko'rsatkichlar	O'zmilliybank	«Turonbank»

Foizga sezgir aktivlar, mlrd so‘m	128 533,4	18 100,5
Foizga sezgir majburiyatlar, mlrd so‘m	102 680,4	17 015,8
Foiz GAP, mlrd so‘m	25 853,1	1 084,7
Sof foizli daromad, mlrd so‘m	5 782,1	325,7
GAPning foizga sezgir aktivlarga nisbati, foizda	20,1	6,0

Har ikki bankda ham foiz GAP musbat qiymatga ega. O‘zmilliybankda foizga sezgir aktivlar foizga sezgir majburiyatlardan 25,9 trln so‘mga, «Turonbank»da esa 1,1 trln so‘mga yuqori bo‘lgan. GAPning foizga sezgir aktivlarga nisbati O‘zmilliybankda 20,1 foizni, «Turonbank»da 6,0 foizni tashkil etgan. Demak, soddalashtirilgan statik balans sharoitida O‘zmilliybankning foiz stavkalari o‘zgarishiga nisbiy sezgirliги yuqoriroq.

Stress-testda foiz stavkalarining 200 bazis bandga pasayishi, 200 bazis bandga oshishi va 400 bazis bandga oshishi ssenariylari qo‘llanildi. Aktivlar va majburiyatlar stavkalari bir xil darajada hamda bir vaqtda qayta narxlanishi qabul qilindi.

2-jadval

Foiz shoklarining banklar sof foizli daromadiga ta’siri

Banklar	Stavkaning 200 bazis bandga pasayishi	Stavkaning 200 bazis bandga oshishi	Stavkaning 400 bazis bandga oshishi
O‘zmilliybank, ΔNII, mlrd so‘m	-517,1	517,1	1 034,1
O‘zmilliybank, SNII, foizda	-8,9	8,9	17,9
«Turonbank», ΔNII, mlrd so‘m	-21,7	21,7	43,4
«Turonbank», SNII, foizda	-6,7	6,7	13,3

Stress-test natijalariga ko‘ra, foiz stavkalarining 200 bazis bandga pasayishi O‘zmilliybank sof foizli daromadini 517,1 mlrd so‘mga yoki 8,9 foizga kamaytirishi mumkin. «Turonbank»da ehtimoliy kamayish 21,7 mlrd so‘mni yoki sof foizli daromadning 6,7 foizini tashkil etadi. Demak, musbat GAP sharoitida banklar uchun foiz stavkalarining pasayishi daromad nuqtai nazaridan salbiy ssenariy hisoblanadi.

Stavkalar 200 bazis bandga oshganda O‘zmilliybank sof foizli daromadi 8,9 foizga, «Turonbank»niki esa 6,7 foizga ko‘payishi mumkin. 400 bazis bandlik shokda mazkur ta’sir mos ravishda 17,9 va 13,3 foizga yetadi. Bu natija foizga sezgir aktivlar hajmining majburiyatlardan yuqoriligi bilan izohlanadi.

Foiz riski darajasini guruhlash uchun sof foizli daromadning mutlaq sezgirliги bo‘yicha quyidagi ichki chegaralar taklif etildi:

SNII darajasi	Risk bahosi
5 foizgacha	past
5,1-10,0 foiz	o‘rta
10,1-20,0 foiz	yuqori
20 foizdan yuqori	kritik

Ushbu mezon bo‘yicha 200 bazis bandlik shokda har ikki bankning foiz riski o‘rta darajada baholanadi. 400 bazis bandlik shokda esa ular yuqori risk toifasiga o‘tadi. O‘zmilliybankning sezgirlik darajasi «Turonbank»ka nisbatan 4,6 foiz bandga yuqori bo‘lgan.

Hisoblangan musbat GAP foiz stavkalari oshishi banklar uchun barcha holatlarda ijobiy bo‘lishini anglatmaydi. Amalda aktivlar va majburiyatlar stavkalari bir xil tezlikda o‘zgarmaydi. Muddatli depozitlar va banklararo mablag‘lar qiymati bozor stavkalariga tezroq moslashishi, uzoq muddatli qat’iy stavkadagi kreditlar daromadliligi esa shartnoma muddati tugaguncha o‘zgarasligi mumkin. Bunday holatda resurslar qiymati aktivlar daromadliligidan tezroq o‘sib, hisoblangan musbat GAPning daromadga ijobiy ta’sirini kamaytiradi yoki uni salbiy holatga o‘zgartiradi.

Shu sababli banklarda foiz riskini baholashda balans qiymatlariga asoslangan umumiy GAP bilan cheklanish maqsadga muvofiq emas. Aktivlar va majburiyatlarni qayta narxlanish muddatlari bo‘yicha bir oygacha, bir oydan uch oygacha, uch oydan bir yilgacha, bir yildan besh yilgacha va besh yildan yuqori

oraliqlarga ajratish zarur. Har bir muddat oralig‘i bo‘yicha foiz GAP, jamlanma GAP va sof foizli daromad sezgirliги alohida hisoblanishi lozim.

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston tijorat banklarida foiz riski bank ko‘lami, resurslar tarkibi va aktivlar hamda majburiyatlarning qayta narxlanish xususiyatlariga qarab farqlanishini ko‘rsatdi. Shuning uchun stress-test ssenariylari barcha banklar uchun bir xil natijaviy chegaralarga emas, balki bankning biznes-modeli, valyuta pozitsiyasi, depozitlar barqarorligi va foiz stavkalari turiga muvofiq tabaqalashtirilishi zarur.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari foiz stavkalarining o‘zgarishi O‘zbekiston tijorat banklari sof foizli daromadi va moliyaviy barqarorligiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligini ko‘rsatdi. 2020-2025 yillarda Markaziy bank asosiy stavkasining o‘zgarishi bank aktivlari va majburiyatlarini qayta narxlash, resurslar qiymati hamda kreditlar daromadlilikini muvofiqlashtirish zaruratini kuchaytirgan.

2025 yil ma‘lumotlari asosida O‘zmilliybankning shartli foiz GAPi 25,9 trln so‘mni, «Turonbank»niki esa 1,1 trln so‘mni tashkil etgan. Har ikki bankda ham foizga sezgir aktivlar foizga sezgir majburiyatlardan yuqori bo‘lib, musbat GAP shakllangan. Biroq GAPning foizga sezgir aktivlarga nisbati O‘zmilliybankda 20,1 foizni, «Turonbank»da 6,0 foizni tashkil etgan. Bu O‘zmilliybankning foiz stavkalari o‘zgarishiga nisbiy sezgirliги yuqoriroq ekanini ko‘rsatadi.

Stress-test natijalariga ko‘ra, stavkalarining 200 bazis bandga pasayishi O‘zmilliybank sof foizli daromadini 8,9 foizga, «Turonbank»nikini 6,7 foizga kamaytirishi mumkin. Stavkalarining 400 bazis bandga o‘zgarishi sharoitida sof foizli daromad sezgirliги mos ravishda 17,9 va 13,3 foizga yetadi. Taklif etilgan shartli mezonlar bo‘yicha 200 bazis bandlik shokda har ikki bank o‘rta, 400 bazis bandlik shokda esa yuqori risk toifasiga kiradi.

Musbat GAP foiz stavkalari oshishi bank daromadini barcha holatlarda ko‘paytirishini anglatmaydi. Amalda depozitlar va boshqa jalb qilingan mablag‘lar stavkalari bozor sharoitiga kreditlar stavkalaridan tezroq moslashishi mumkin. Ayniqsa, uzoq muddatli qat‘iy stavkadagi kreditlar qisqa muddatda qayta narxlanadigan resurslar bilan moliyalashtirilganda foiz stavkalarining oshishi sof foiz marjasini pasaytiradi. Shu sababli foiz riskini baholashda balans qiymatlari bilan birga qayta narxlanish muddatlari, foiz stavkasi turi, valyutalar va mijozlar xulq-atvori hisobga olinishi lozim.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Qayta narxlanish GAP tahlilini joriy etish.

Tijorat banklari foizga sezgir aktivlar va majburiyatlarni bir oygacha, bir oydan uch oygacha, uch oydan bir yilgacha, bir yildan besh yilgacha va besh yildan yuqori muddat oralig‘lari bo‘yicha guruhlashi lozim. Har bir oralig‘ uchun davriy va jamlanma GAP alohida hisoblanishi kerak. Hisob-kitoblar milliy va xorijiy valyutalar kesimida amalga oshirilishi zarur.

2. Foiz riski stress-testlarini kengaytirish.

Stress-testlarda stavkalarining 200 va 400 bazis bandga parallel oshishi hamda pasayishi bilan birga daromadlilik egri chizig‘ining tiklashishi, tekislanishi va qisqa muddatli stavkalar shoki qo‘llanilishi maqsadga muvofiq. Ssenariylar kamida har chorakda o‘tkazilib, bozorda keskin o‘zgarish kuzatilganda navbatdan tashqari qayta hisoblanishi lozim.

3. Sof foizli daromad sezgirliги bo‘yicha ichki limitlarni belgilash.

Sof foizli daromadning stress sharoitidagi o‘zgarishi uchun quyidagi ichki chegaralardan foydalanish taklif etiladi:

5 foizgacha, past risk;

5,1-10,0 foiz, o‘rta risk;

10,1-20,0 foiz, yuqori risk;

20 foizdan yuqori, kritik risk.

Sezgirlik 10 foizdan oshganda aktivlar va majburiyatlarni boshqarish qo‘mitasi tomonidan tuzatish choralari ishlab chiqilishi, 20 foizdan oshganda esa yangi foiz pozitsiyalarini cheklash lozim.

4. Sof foizli daromad va kapitalning iqtisodiy qiymatini birgalikda baholash.

Banklar qisqa muddatli ta‘sirni sof foizli daromad, uzoq muddatli ta‘sirni kapitalning iqtisodiy qiymati orqali baholashi kerak. Faqat daromad yondashuvidan foydalanish uzoq muddatli qat‘iy stavkadagi aktivlar qiymati pasayishini to‘liq aks ettirmaydi. Mazkur ikki ko‘rsatkichni birgalikda qo‘llash Basel IRRBB tamoyillariga muvofiq keladi [1; 3].

5. Aktivlar va majburiyatlarning qayta narxlanishini muvofiqlashtirish.

Uzoq muddatli qat‘iy stavkadagi kreditlar barqaror va o‘xshash muddatli resurslar bilan moliyalashtirilishi lozim. Qisqa muddatli resurslar hisobiga moliyalashtiriladigan uzoq muddatli

kreditlarda o‘zgaruvchan foiz stavkasi yoki davriy qayta ko‘rib chiqiladigan stavka qo‘llanilishi maqsadga muvofiq. Bu resurslar qiymati oshganda sof foiz marjasining keskin qisqarishini cheklaydi.

6. Foiz riskini ichki transfert narxlash tizimiga kiritish.

Kredit va depozit mahsulotlari narxini belgilashda resursning muddati, valyutasi, qayta narxlanish xususiyati va foiz riski qiymati hisobga olinishi kerak. Uzoq muddatli yoki qat’iy stavkadagi kreditlarga foiz riski uchun qo‘shimcha ustama belgilanishi bank bo‘linmalarini resurs qiymati va balans imkoniyatlarini hisobga olishga undaydi.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi tijorat banklarida foiz riskini erta aniqlash, sof foizli daromadning keskin o‘zgarishini cheklash va aktivlar hamda majburiyatlarni boshqarish qarorlarining asoslanganligini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Basel Committee on Banking Supervision. Interest Rate Risk in the Banking Book. Basel: Bank for International Settlements, 2016.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025 yil uchun yillik hisobot. Toshkent, 2026.

3. Basel Committee on Banking Supervision. Recalibration of Shocks in the Interest Rate Risk in the Banking Book Standard. Basel: Bank for International Settlements, 2024.

4. English W.B. Interest Rate Risk and Bank Net Interest Margins // BIS Quarterly Review. 2002. December. P. 67-82.

5. Borio C., Gambacorta L., Hofmann B. The Influence of Monetary Policy on Bank Profitability. BIS Working Papers, No. 514. Basel: Bank for International Settlements, 2015.

6. Abdymomunov A., Gerlach J., Sakurai Y. Interest Rate Risk in the U.S. Banking Sector. Federal Reserve Bank of Richmond, 2023.

7. Maksudova S.S. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta’minlashda stress-testni o‘tkazish amaliyoti va tahlili // «Xalqaro moliya va hisob» ilmiy elektron jurnali. 2024. № 1.

8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Asosiy stavka dinamikasi va pul-kredit siyosatiga oid ma’lumotlar, 2020-2025 yillar.

9. «O‘zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki» AJ. 2025 yil yakuni bo‘yicha moliyaviy hisobot. Toshkent, 2026.

10. «Turonbank» ATB. 2025 yil yakunlari bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2026.